

## XXIX. KURŠIAI

Iš rytų baltų genčių anksčiausiai į istorijos šaltinius pateko kuršiai, laikomi pereinamąja gentimi tarp vakarų ir rytų baltų. Linkstama manyti, kad iš pradžių tai buvusi vakarų baltų gentis, vėliau labai suartėjusi su rytų baltais.

Kuršiai minimi senosiose islandų sagose, sukurtose XII a. pabaigoje ir ypač XIII amžiuje. Jose pateikiama patikimų duomenų iš daug senesnių laikų – iš vikingų epochos.

### **KARAI, DERYBOS IR TAIKA**

Sagose rašoma, kad karalius Ivaras apie 675 m. užkariavęs rytų kraštus, tarp jų ir Kuršą, kad Ūpsalos karalius Erikas apie 850–860 m. kariavęs Kuršė, kad vikingas Sveinas Ulfsonas buvęs paskirtas „sargu“ nuo kuršių ir kitų genčių puldinėjimų.

Pateikiama šiek tiek duomenų apie kuršių pastatus, turtą, gyvenimą, santuoką ir būdą.

Brėmeno–Hamburgo arkivyskupas Rimbertas (miręs 888 m.) savo pirmtako ir mokytojo Ansgaro gyvenimo apraše (jie abu anuomet platino krikščionybę Skandinavijos kraštuose) pateikė ilgoką pranešimą apie vikingų karus su kuršiais. Esą švedų karalius Olafas 854 m. su didele kariuomene atplaukęs kuršių žemę, paėmęs ir sudeginęs miestą, Rimberto vadinamą *Seeburg* (jis buvo Gruobyno, dab. latvių Grúobinios, vietoje), ir po penkių dienų žygio pasiekęs kitą kuršių miestą – *Apulia* (nustatyta, kad tai dab. Apuolė, Skuodo r.). Jį apsupęs ir aštuonias dienas nesėkmingai puolęs, bet neįstengęs paimti. Miestą gynę net 15 000 karių (skaičius labai padidintas). Devintą apgulties dieną abi pusės susitaikiosios: kuršiai atidavę švedams anksčiau pagrobtus iš danų turtus, dar pridėję po pusę svaro sidabro už kiekvieną mieste buvusį žmogų (aiškiai perdėta, kad pergalė atrodytų įspūdingesnė), davę įkaitų ir pasižadėję mokėti duoklę. Gruobyną ir Apuolę yra neblogai ištyrę archeologai. Vėliau kuršius ir jų kraštą mini kiti autoriai: nuo XII a. pradžios apie juos rašoma Kijevo Rusios metraščiuose, o nuo XIII a. – kalavijuočių šaltiniuose. Kuršiai anksti sukūrė savitą materialinę kultūrą. Šiai genčiai būdingi plokštiniai kapinynai. Juose mirusieji iš pradžių laidoti nedeginti, o nuo VIII a. pradėjo plisti deginimo paprotys (matyt, tai prūsų įtaka). Jis įsigalėjo XI–XII amžiuje.

Kuršių moterų kapai pasižymi stambiais, puošniais alavuotais ir sidabruotais ar šių metalų plokštelėmis padengtais papuošalais. Vyrų kapuose gausu ginklų. Archeologai atpažįsta tik kuršiams būdingus kalavijus. Kuršių ginklakaliai buvo perpratę naujausias to meto ginklų gamybos technologijas, pirmojo Damasko plieno gamybą. Šios genties materialinė kultūra – namų statyba, keramika, juvelyrika – išsiskiria kaimynų skandinavų ir vakarų slavų įtakos požymiais.

### **JŪRŲ GENTIS**

Kuršių genties teritorijoje nuo XI a. buvo 5, nuo XIII a. – 9 žemės. Visose buvo labai stiprių pilių, o Palangojė, Birutės kalne – šventykla, dangaus stebykla (XX a. pabaigoje ją tyrė archeologas Vladas Žulkus). Kuršiai pasižymėjo karingumu. Kaip ir prūsų sembai, jie buvo ypač drąsūs ir sumanūs jūrininkai. Istorikų nuomone, jau IX a. mokėjo statyti gerus laivus, garsėjo kaip jūrų gentis. Jų laivai su prekėmis lankydavosi Gotlando saloje, švedijoje, Danijoje ir kitur. Greit įgudo ne tik atremti iš jūros puolančius vikingus, bet ir patys pradėjo pulti vikingų laivus Baltijos jūroje, ėmė veržtis į Švedijos ir Danijos pakraščius, juos apiplėsdavo ir nusiaubdavo. Vakarų Europos bažnyčiose buvo meldžiamasi: „Viešpatie, apgink mus nuo vikingų siautėjimo“, o Danijos vikingų bažnyčiose: „Dieve, saugok mus nuo kuršių.“ Vikingų laikais kuršiai ne tik aktyviai dalyvavo jūros prekyboje ir plėšikavo, bet ir savo žemėse turėjo stambių prekybos centrų – Pālangą, Žaīdę.

Vėliau, XIII a., kuršiai atkakliai kovėsi su Kalavijuočių ordino riteriais. Antai 1210 m. pavasarį Īrbės sąsiauryje kuršiai sunaikino vokiečių laivus ir kalavijuočiai buvo stipriai sumušti. Tų metų liepos 12 d.

kuršių laivai pasirodė Dauguvės žiotyse ir plaukė Rygės link. Padėtis buvo tokia sunki, kad vokiečiai prie ginklų šaukė net moteris ir vaikus. Koks pavojus buvo iškilęs kalavijuočiams, rodo tai, kad kuršių atrėmimo dieną – liepos 13-ąją – Livonijos vokiečiai vėliau minėdavo kaip savo valstybės šventę.

Kuršiai neįstengė atsilaikyti prieš visos Vakarų Europos remiamo Ordino galybę. To padaryti nebuvo įmanoma... Galop juos žiauriai parklupdė, – galutinai kuršiai įveikti 1267 metais.

Pavergti kuršiai ėmė greit nykti. šiaurinė jų dalis apie XVII a. galutinai sulatvėjo, o pietinė – sulietuvėjo.

### **KURŠIŲ KALBOS PĖDSAKAI**

Kuršių kalba išnyko nepalikusi rašto paminklų. Svarbiausias šaltinis, iš kurio galima šį bei tą sužinoti apie kuršių kalbą, yra jos pėdsakai ano meto dokumentų ir šių dienų tikriniuose varduose, taip pat bendriniai žodžiai, atėję iki mūsų laikų, pavyzdžiui, kuršių kilmės lietuvių žodis *zuikis*, žemaičių tarmės žodžiai *cyrulis* 'vieversys', *pylė* 'antis', *kūlis* 'akmuo', *pūrai* 'kviečiai' ir kiti.

Kuršių nerijęs gyventojų, kalbėjusių iš esmės latviškai, bet lietuvių vadintų kuršiais, kalba nėra senosios kuršių kalbos tiesioginis tęsinys. Tai – atneštinė persikėlėlių iš Latvijos (Kuršo) tarmė, patyrusi stiprią senųjų kuršių kalbos įtaką.

Pagal Zigmą Zinkevičių, Aleksiejų Luchtaną, Gintautą Česnų, *Tautos kilmė*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2006, p. 92–96.